

Metodické listy

Agentury ochrany přírody a krajiny ČR

Zásady uplatňování náhradních (kompenzačních) opatření při přípravě, posuzování a povolování významných staveb dopravní a energetické infrastruktury

OBSAH

I. ÚVOD	3
II. LEGISLATIVNÍ VÝCHODISKA.....	3
III. DEFINICE POJMU „NÁHRADNÍ (KOMPENZAČNÍ) OPATŘENÍ“ A JEHO OBSAHOVÉ VYMEZENÍ	4
IV. VYUŽITÍ KOMPENZAČNÍCH OPATŘENÍ PŘI OMEZOVÁNÍ NEPŘÍZNIVÝCH VLIVŮ STAVEB ..4	
4.1. Obecné zásady použití kompenzačních opatření	4
4.2. Které dopady jsou předmětem kompenzačních opatření.....	5
4.3. Uplatnění kompenzací v procesu plánování, projektování a povolování dopravních staveb a při odstraňování následků neoprávněných zásahů.....	6
V. ÚČINNOST A PŘIMĚŘENOST KOMPENZAČNÍCH OPATŘENÍ.....	6
VI. DOPORUČENÝ POSTUP PŘI STANOVOVÁNÍ KOMPENZAČNÍCH OPATŘENÍ.....	8
6.1. Přírodní a přírodě blízké biotopy	8
6.2. Biotopy ohrožených druhů.....	8
6.3 Významné krajinné prvky	9
6.4 Územní systém ekologické stability.....	10
6.5 Dřeviny rostoucí mimo les.....	11
6.6 Zvláště chráněná území	11
VII. SEZNAM LITERATURY	12

V Praze dne 21. srpna 2024

Schválil RNDr. František Pelc, ředitel AOPK ČR, el. podepsáno

I. ÚVOD

Stavby dopravní a energetické infrastruktury mají významné negativní dopady na přírodu, k nejdůležitějším z nich patří zábor přírodních biotopů včetně biotopů zvláště chráněných druhů, rušení, mortalita živočichů a fragmentace prostředí v důsledku bariérového účinku staveb. Při přípravě záměrů umístování dopravních a energetických staveb do krajiny je proto nutné jejich dopad důsledně minimalizovat. Obecným principem je přitom využití tzv. mitigační hierarchie: *avoid* (vyloučení) – *reduce* (zmírnění) – *compensate* (náhrada, kompenzace). Škodlivým dopadům je třeba se vždy v maximální možné míře vyhnout (např. vhodným trasováním), přetrvávající dopady je nutné zmírnit. Předmětem kompenzačních opatření mohou být pak pouze ty dopady staveb, kterým se nelze vyhnout a které nelze zmírnit. I po realizaci všech dostupných zmírňujících opatření zůstávají obvykle dopady, které již zmírnit nelze (např. přímý zábor přírodních biotopů, biotopů ohrožených druhů, významných krajinných prvků, dřevin rostoucích mimo les atd). Právě tyto dopady by měly být předmětem kompenzačních opatření. Zároveň platí, že nelze kompenzovat dopady, které jsou zákonným důvodem nepovolení stavby (nelze např. kompenzovat vliv zásahu, pro který zákon neumožňuje vydat výjimku z podmínek ochrany zvláště chráněných druhů, atd.).

II. LEGISLATIVNÍ VÝCHODISKA

Tyto zásady popisují doporučený postup při stanovení kompenzačních (náhradních) opatření při přípravě, posuzování a povolování staveb dopravní a energetické infrastruktury podle § 67, odst. 1 a 4. (přiměřeně i § 86) zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, v platném znění (dále jen „zákon“). Ustanovení § 67 se týkají zájmů chráněných podle částí druhé, třetí a páté tohoto zákona. **Netýkají se tedy kompenzací pro zachování soudržnosti soustavy Natura 2000 vyplývajících z článku 6.4 Směrnice o stanovištích č. 92/43/EHS, tedy zájmů chráněných podle části čtvrté zákona.** Zákon stanoví povinnost investora realizovat na svůj náklad přiměřená opatření k vyloučení nebo zmírnění vlivů nebo **náhradní opatření**, pokud taková opatření vyplývají ze zákona nebo z hodnocení vlivu podle § 67 (viz níže). Náhradní opatření je možné uložit také jako součást opatření k odstranění následků neoprávněných zásahů (§ 86 – viz níže).

§ 67 Povinnosti investorů

(1) Ten, kdo v rámci výstavby nebo jiného užívání krajiny zamýšlí uskutečnit závažné zásahy, které by se mohly dotknout zájmů chráněných podle částí druhé, třetí a páté tohoto zákona (dále jen „investor“), je povinen předem zajistit na svůj náklad provedení hodnocení vlivu zamýšleného zásahu na tyto chráněné zájmy. V případě pochybností o závažnosti zásahu a jeho rozsahu z hlediska zájmů chráněných tímto zákonem může ten, kdo jej zamýšlí uskutečnit, požádat o stanovisko příslušný orgán ochrany přírody. Orgán ochrany přírody vydá odůvodněné stanovisko k závažnosti zásahu a rozsahu dotčených zájmů chráněných tímto zákonem do 30 dnů ode dne doručení žádosti. Součástí hodnocení podle věty první je návrh opatření k vyloučení nebo alespoň zmírnění negativního vlivu na obecné nebo zvláště chráněné části přírody nebo návrh náhradních opatření. Náležitosti hodnocení stanoví Ministerstvo životního prostředí vyhláškou.

(2) Hodnocení podle odstavce 1 se použije jako součást posouzení vlivů na životní prostředí podle zákona o posuzování vlivů na životní prostředí, pokud splňuje zároveň požadavky tohoto zákona.

(3) Hodnocení podle odstavce 1 je součástí žádosti o vydání povolení, souhlasu či závazného stanoviska podle tohoto zákona. Hodnocení investor předloží také v elektronické podobě.

*(4) Vyplývá-li z tohoto zákona, z jiných právních předpisů nebo z výsledku hodnocení podle odstavce 1 potřeba zajištění přiměřených opatření k vyloučení nebo zmírnění negativních vlivů zamýšleného zásahu nebo **náhradních opatření**, je investor povinen tato opatření realizovat na svůj náklad. Rozsah a nezbytnost těchto opatření stanoví orgán ochrany přírody v rozhodnutí nebo závazném stanovisku vydávaném podle tohoto zákona.*

§ 86 Odstranění následků neoprávněných zásahů

(1) Kdo poškodí, zničí nebo nedovoleně změní části přírody a krajiny chráněné podle tohoto zákona, je povinen navrátit ji do původního stavu, pokud je to možné a účelné. O možnosti a podmínkách uvedení do původního stavu rozhoduje orgán ochrany přírody.

(2) Jestliže uvedení do původního stavu není možné a účelné, může orgán ochrany přírody uložit povinnému, aby provedl přiměřená **náhradní opatření** k nápravě. Jejich účelem je kompenzovat, byť jen z části, následky nedovoleného jednání.

(3) Uložením povinnosti uvedení do původního stavu či **náhradního opatření** není dotčena povinnost náhrady škody podle jiných předpisů ani možnost postihu za přestupek nebo protiprávní jednání či trestný čin.

Předmětem kompenzací mohou obecně být:

- Územní systém ekologické stability (§ 4, odst. 1 zákona)
- Významné krajinné prvky (§ 4, odst. 2 zákona)
- Druhy rostlin a živočichů, pokud by záměr mohl vést k ohrožení těchto druhů na bytí nebo k jejich degeneraci, k narušení rozmnožovacích schopností druhů, zániku populace druhů nebo zničení ekosystému, jehož jsou součástí (§ 5 odst. 1 zákona).
- Biotopy rostlin a živočichů včetně migračních tras, pokud lze jejich ničení či poškození zabránit technicky i ekonomicky dostupnými prostředky (§ 5 odst. 3 zákona)
- Dřeviny rostoucí mimo les (§§ 7, 9 zákona)
- Zvláště chráněná území (§§ 14 – 44 zákona)
- Památné stromy (§§ 46, 47 zákona)
- Zvláště chráněné rostliny a živočichové (§§ 48, 49, 50, 56).

Upřesnění předmětů kompenzací je uvedeno v části 4.

III. DEFINICE POJMU „NÁHRADNÍ (KOMPENZAČNÍ) OPATŘENÍ“ A JEHO OBSAHOVÉ VYMEZENÍ

Zákon používá termín „náhradní opatření“, v běžné praxi je však v souladu s mezinárodní terminologií používán častěji termín „kompenzační opatření“. Významově jsou obě spojení identická. V dalším textu je tak používán termín „kompenzační opatření“.

Za kompenzační opatření jsou v rámci těchto Zásad považována opatření, která nahrazují ztráty na zájmech ochrany přírody v souvislosti s výstavbou dopravní a energetické infrastruktury. Jde přitom o náhradu ztrát na zájmech chráněných podle části 2 („obecná ochrana přírody“), č. 3 („chráněná území“) a 5 („památné stromy a zvláště chráněné druhy“) zákona. **Kompenzace zájmů chráněných podle části 4 zákona („NATURA 2000“) jsou zákonem definované samostatně a nejsou tedy předmětem těchto Zásad.**

IV. VYUŽITÍ KOMPENZAČNÍCH OPATŘENÍ PŘI OMEZOVÁNÍ NEPŘÍZNIVÝCH VLIVŮ STAVEB

Pro praktické využití kompenzačních opatření při omezování nepříznivých důsledků staveb je třeba upřesnit, které dopady staveb by měly být kompenzovány a v jaké fázi plánování a projektování by měla být kompenzační opatření uplatněna.

4.1. Obecné zásady použití kompenzačních opatření

Kompenzační opatření musí být konkrétní, proveditelná, musí existovat odůvodněný předpoklad jejich účinnosti a musí vycházet z nejlepších dostupných vědeckých poznatků. Opatření, u nichž není dána dostatečná záruka úspěchu, by neměla být zvažována. Při rozhodování mezi různými alternativami náhrady musí být kromě zohlednění ostatních zásad zvolena nejúčinnější alternativa, která má největší šance na úspěch. Orgán ochrany přírody ukládající kompenzační opatření je povinen řídit se

mimo jiné zásadou procesní ekonomie ve smyslu správního řádu a musí postupovat tak, aby nikomu nevznikaly zbytečné náklady. Oblast vybraná pro náhradu musí mít podmínky potřebné pro vznik a následný rozvoj přírodního stanoviště a biotopu, resp. populace druhu. Kompenzace musí být situována do konkrétního území, její podoba musí být jasně specifikována a předpoklad jejich funkčnosti musí být dostatečně odůvodněn a založen na ověřitelných podkladech, vč. vyjasnění majetkoprávních aspektů, které umožňují realizaci kompenzačních opatření. Pro formulaci konkrétních kompenzačních opatření je vedle důkladné analýzy problematiky ze strany orgánu ochrany přírody žádoucí si opatřit podklad, který shrnuje aktuální situaci v území, kde jsou kompenzace zamýšleny a perspektivu pro jejich provedení, popř. další odborné studie, které umožní významně negativní vliv kompenzovat co nejefektivněji. Návrh umístění kompenzačních opatření a jejich specifikace by měly být výstupem hodnocení podle § 67, popř. jiného odborného podkladu.

Při uplatňování kompenzačních opatření je třeba vycházet z následujících zásad

- **Procesní a nákladová efektivita.** Při ukládání kompenzačních opatření musí orgán ochrany přírody postupovat transparentně a předvídatelně tak, aby investor měl vždy dostatečný prostor vyjasnit a zapracovat do dokumentace pozemkové nároky i návrh konkrétního řešení kompenzačních opatření. Kompenzační opatření musí být součástí ekonomického i ekologického posouzení stavby včetně posuzování a výběru variant. Požadavek na kompenzace dopadů na přírodu by měl být tedy vznesen vždy již v počáteční fázi plánovací a projektové přípravy tak, aby mohl být v procesu EIA a hodnocení vlivu podle § 67 přesně specifikován, projednán a odsouhlasen. Konkrétní rozsah a podoba kompenzačních opatření jsou pak nedílnou součástí projektové dokumentace a následného povolení stavby. Tento postup umožňuje nalezení a realizaci takových opatření, které účinně nahradí negativní dopady na přírodu, zajistí maximální efektivitu vynaložených prostředků a nezpůsobí nadměrnou zátěž pro investora.

- Rozloha, ekologická hodnota a funkčnost jako zásadní parametr pro stanovení rozsahu kompenzace. Při hodnocení dopadů stavby a návrhu kompenzačních opatření nelze vycházet jen z rozlohy dotčené plochy, v úvahu musí být brána i kvalita a funkčnost dotčeného přírodního prvku. Jako příklad je možné uvést přerušení migračního koridoru velkých savců. Samotný zábor plochy koridoru stavbou může být plošně nevýznamný, zásah však znehodnotí funkci celého navazujícího koridoru. Kompenzace v takovém případě musí představovat náhradu celého koridoru, který pozbyl svoji funkci. Liniová stavba může také způsobit rozdělení původně celistvého přírodního biotopu na dvě malé izolované části neschopné dlouhodobé samostatné existence. I zde musí být kompenzován původní funkční celek. Kromě funkčnosti je třeba brát v úvahu i otázku kvality. Například zábor „orchidejové louky“ nelze kompenzovat prvkem stejné velikosti založeným na poli, protože srovnatelná kvalita z hlediska biodiverzity zde může být dosažena v optimálním případě v horizontech mnoha desetiletí (navíc s velmi nejistým výsledkem). **Kompenzace musí tedy vždy reflektovat rozlohu, kvalitu a funkčnost původního prvku.**

- Ztráta nevzniká jen samotným zábořem v ploše stavby, ale často také v souvislosti se skládkováním přebytečné zeminy, příjezdovými cestami a podobně. Pokud mají tyto sekundární vlivy závažné a trvalé dopady, musí být i tyto vlivy předmětem kompenzací

- Ve specifických situacích je možné jako kompenzační opatření přijmout kromě vytvoření nového prvku také **zlepšení stavu (případně rozšíření) prvku stávajícího.**

4.2. Které dopady jsou předmětem kompenzačních opatření

Jak je uvedeno v úvodu, zákon umožňuje ukládat kompenzační opatření pro široký okruh dopadů. V praxi bude účelné kompenzovat především ty dopady, kde kompenzace může reálně přispět k jejich zmírnění.

Předmětem kompenzací by měly být především:

- **Biotopy rostlin a živočichů, které jsou přímo zničené nebo negativně ovlivněné v souvislosti se stavbou. Předmětem kompenzačních opatření by měly být následující typy biotopů:**

A. **Přírodní a přírodě blízké biotopy.** Pro stanovení okruhu biotopů, jejichž ztrátu je žádoucí kompenzovat, je možné využít Katalog biotopů ČR (Chytrý et al. (2010)). Předmětem kompenzací by měly být všechny tzv. **přírodní biotopy** (tedy nikoli biotopy typu „X Biotopy silně ovlivněné nebo vytvořené člověkem“ (Chytrý et al. (2010))).

B. **Biotopy obecně chráněných druhů**, u nichž může v souvislosti se záměrem k ohrožení populací, **biotopy zvláště chráněných a ohrožených druhů** (kategorie ohrožených druhů zahrnuje druhy červeného seznamu v kategoriích EN a CR (Grulich et al. (2017), Hejda et al. (2017), Holec & Beran (2006), Chobot & Němec (2017), Kučera et al. (2012), Liška & Palice (2010))).

- **Významné krajinné prvky**

- **Skladebné části ÚSES**

- **Dřeviny rostoucí mimo les.** Tento typ kompenzací je již mnoho let běžně uplatňován v podobě tzv. náhradní výsadby za pokácenou zeleň.

- **Předměty ochrany zvláště chráněných území**

4.3. Uplatnění kompenzací v procesu plánování, projektování a povolování dopravních staveb a při odstraňování následků neoprávněných zásahů

Rozsah kompenzací by optimálně měl být znám od počátku přípravy stavby (může ovlivnit její realizovatelnost). Je ale zřejmé, že přesný rozsah kompenzačních opatření může být stanoven až po vyjasnění rozsahu záboru cenných ploch v souvislosti se stavbou. Upřesnění záboru přitom může proběhnout až v době, kdy je trasa směrově i výškově stabilizovaná, kdy je známá přesná plocha zářezů, náspů, skládek přebytečné zeminy apod. - tedy až v pokročilejším stádiu projektové přípravy. Proto je žádoucí, aby zásady uplatnění kompenzačních opatření byly avizované již ve fázi strategického plánování. Jejich rozsah, umístění i věcná náplň jsou pak postupně upřesňovány v jednotlivých stupních projektové přípravy. Definitivně musí být vyjasněné v procesu hodnocení vlivů stavby na životní prostředí (§ 67, proces EIA). Rozsah, umístění a konkrétní podoba kompenzačních opatření musí být pak součástí povolení stavby.

V případě odstraňování neoprávněného jednání dle § 86 zákona se kompenzační opatření uloží, pokud poškozenou část přírody nelze uvést v plném rozsahu do původního stavu (v plošném i kvalitativním významu). Kompenzační opatření lze pak stanovit buď **jako úplnou plošnou a funkční náhradu** (obdobně jako v případě postupu podle § 67 zákona), nebo **jako částečnou náhradu** (pokud zároveň dojde i k částečné obnově poškozené části přírody).

V. ÚČINNOST A PŘIMĚŘENOST KOMPENZAČNÍCH OPATŘENÍ

Právní řád ČR nestanovuje konkrétní postup, v jaké podobě (v jakém místě, v jaké kvalitě, v jakém rozsahu) mají být kompenzační opatření vyžadována. Cílem tohoto dokumentu je proto metodicky sjednotit postup uplatňování kompenzačních opatření s cílem zajistit:

- Předvídatelnost rozhodování orgánů ochrany přírody
- Dosažení maximální účinnosti a efektivity kompenzačních opatření
- Dosažení přiměřenosti kompenzačních opatření

Základním cílem kompenzačních opatření je efektivně a účinně minimalizovat škodlivé dopady staveb na přírodu. Kompenzovány jsou přitom především ty dopady, které již nelze zmírnit realizací tzv. redukčních / zmírňujících opatření (viz kap. 1.). Zásadním úkolem při stanovení kompenzačních opatření bude tedy:

- Stanovení poměru ploch dotčených stavbou a ploch kompenzačních opatření

- Určení místa kompenzačních opatření (vzdálenost od místa vlivu)
- Určení kvality kompenzačních opatření (lze nahrazovat stejnou nebo různou kvalitou biotopů)

V praxi bude nastávat široká škála případů, přičemž stanovení přesných a vyčerpávajících pravidel pro všechny situace není možné. V následujícím textu jsou tak popsána pouze základní doporučení. Obecně je vhodné preferovat realizaci kompenzačních opatření v území ovlivněném stavbou, přičemž preferovaným řešením je nahradit zaniklý prvek prvkem obdobné kvality a funkce. Pokud to situace neumožňuje nebo to v daných podmínkách není účelné, lze v území ovlivněném stavbou nahradit zaniklý prvek i prvkem jiné kvality (např. v území běžný typ přírodního biotopu lze kompenzovat „vytvořením“ jiného typu biotopu s větším regionálním přínosem pro biodiverzitu). Jen ve specifických situacích může být vhodné realizovat opatření obdobné kvality mimo území ovlivněné stavbou. Taková situace může vzniknout především v případech zásahu do biotopu druhu se specifickými nároky, kdy daný druh nelze podpořit v místě stavby, ale nabízejí se možnosti podpory druhu ve vzdálenějším území. Nejméně preferovaným řešením je nahradit zaniklý prvek prvkem jiné kvality mimo území ovlivněné stavbou. Toto řešení by mělo být navrženo pouze v situaci, kdy dopady stavby zjevně nelze kompenzovat vhodnějším způsobem.

Kompenzační opatření:	V území ovlivněném zásahem	Mimo území ovlivněné zásahem
Nahrazení obdobnou kvalitou	Preferované	Vhodné pouze ve specifických situacích
Nahrazení jinou kvalitou	Vhodné	Nouzové řešení

Komentář: preference umístování kompenzačních opatření v území ovlivněném zásahem vychází z obecné potřeby kompenzovat ztrátu tam, kde vznikla. Při umístování kompenzačních opatření je však zároveň nutné brát v úvahu rizika spojená s koncentrováním biodiverzity (včetně citlivých druhů) do rizikového prostředí v blízkosti dopravních staveb. Tato rizika musí být vždy důsledně vyhodnocena s ohledem na konkrétní biotopy a druhy a návrh umístění kompenzačních opatření musí respektovat zásady ochrany fauny ve vztahu k dopravní infrastruktuře (viz např. Doprava a ochrana fauny v ČR (Hlaváč et al. (2020)) .

Kromě místa a kvality kompenzačních opatření je důležité vyjasnit, **v jakém poměru by měly být zaniklé prvky nahrazovány (otázka přiměřenosti)**. Zde je třeba brát v úvahu dva významné aspekty:

- Zaniklé biotopy mohou mít různou hodnotu, danou stupněm jejich ohrožení. Základní informace o hodnotě jednotlivých biotopů z Katalogu biotopů ČR (Chytrý et al. (2010)) dává Červený seznam biotopů ČR (Chytrý (2020)). Orientační pomůckou k ocenění je také Metodika hodnocení biotopů (Seják et al. (2018)).
- Obecně je nutné vycházet ze skutečnosti, že **kvalita nově vytvořených prvků téměř nikdy nedosahuje kvality prvků zaniklých** (dlouhodobě stabilizovaný přírodní biotop s celým spektrem indikačních druhů a jejich vazeb lze jen velmi obtížně „vytvořit“ na nové ploše, nově založené prvky budou závislé na následné péči, budou podléhat sukcesi). Proto obecně nelze zaniklé biotopy nahrazovat v poměru 1:1. Plocha nově vytvořeného prvku musí být zjevně větší, jako obecné doporučení u náhrady přírodních biotopů lze přijmout náhradu **v poměru 1 : 1,5**.

Pokud není nahrazován prvek (přírodní biotop) prvkem stejné kvality, je jako převodní klíč vhodné využít Metodiku hodnocení biotopů (Seják et al. (2018)), přičemž poměr nahrazované hodnoty 1:1,5 zůstává zachovaný.

- Pokud se jako kompenzace za zaniklý prvek použije zlepšení stavu prvku stávajícího, použijí se přiměřeně stejná kritéria jako pro prvek nový. Ke stanovení rozsahu plochy „zlepšovaného“ biotopu lze opět využít Metodiku hodnocení biotopů (Seják et al. (2018)).

VI. DOPORUČENÝ POSTUP PŘI STANOVOVÁNÍ KOMPENZAČNÍCH OPATŘENÍ

6.1. Přírodní a přírodě blízké biotopy

Obecným problémem při zničení některých typů přírodního biotopu je náhrada co nejlíže a ve stejné kvalitě. Existence přírodních biotopů je dána specifickými podmínkami stanovišť (hydrologické a pedologické podmínky, klima) v kontextu lidské činnosti, přičemž jejich aktuální stav je obvykle výsledkem dlouhodobého působení těchto vlivů a interakcí mezi přítomnými druhy. U většiny biotopů tedy nelze počítat s tím, že je možné je kdekoliv „nově založit“. Půjde tedy většinou o založení přírodního prvku, který vznikne „na úkor“ intenzivně využívaných částí krajiny s nízkou ekologickou hodnotou, a který bude mít předpoklad vývoje směrem k přírodě blízkým společenstvům s vysokou druhovou pestrostí. Může jít o založení extenzivně využívaného prvku lesostepního charakteru na poli nebo o plochu, kde bude v rámci kompenzace eliminovaný vliv dřívějšího odvodnění s cílem obnovy vlhkých luk nebo přirozených údolních niv. Prvky společenstev suchých trávníků mohou být založeny třeba na skládkách přebytečné zeminy apod. Náhrada přírodních biotopů by měla probíhat přednostně v území ovlivněném stavbou (do vzdálenosti nízkých jednotek km od stavby).

Vhodným postupem při hledání vhodných ploch pro kompenzaci přírodních biotopů může být **využití Územního systému ekologické stability (zkr. ÚSES)**, tedy spojení realizace kompenzačních opatření s realizací dosud nefunkčních prvků ÚSES. Výhodou tohoto postupu je, že ÚSES je vymezován již s ohledem na podmínky stanovišť a je většinou zapracován v územních plánech.

V řadě evropských zemí jsou kompenzační opatření často řešená jako souvislý pruh souběžný s trasou dálnice či vysokorychlostní tratě, přičemž v tomto pruhu jsou podle podmínek stanovišť iniciovány procesy vedoucí ke vzniku přírodě blízkých prvků (na vlhkých místech vlhké louky s tůněmi, na sušších místech vznik prvků lesostepního charakteru). Tyto „**zelené pruhy**“ se stávají často místem vysoké biodiverzity, biotopem řady ohrožených druhů i významnou součástí ekologické sítě v regionálním měřítku. Pokud jsou kompenzace řešené tímto způsobem, je nutné vždy zároveň řešit i otázku průchodnosti dopravní stavby pro faunu a zároveň realizovat opatření k omezení mortality fauny.

Jako kompenzační opatření lze přijmout i **zlepšení stavu / obnovu prvků stávajících (zanikajících)**. Může jít o obnovu slepých ramen, tůní, vyřezávání křovin na plochách s pokročilou sukcesí atd. Za kompenzační opatření **nelze** ale přijmout zajišťování běžné péče o existující přírodní prvky.

6.2. Biotopy ohrožených druhů

Biotop zvláště chráněných druhů, biotop ohrožených druhů a biotop obecně chráněných druhů, u nichž může v souvislosti se záměrem k ohrožení populací, je obecně kompenzován pouze v případech, kdy není zároveň součástí přírodního biotopu (nelze kompenzovat dvakrát totéž). Jde tedy o kompenzace biotopu druhů v kategorii „zvláště chráněný druh“ dle ZOPK a druhů v kategorii EN (ohrožený) a CR (kriticky ohrožený) dle červených seznamů (Grulich et al. (2017), Hejda et al. (2017), Holec & Beran (2006), Chobot & Němec (2017), Kučera et al. (2012), Liška & Palice (2010)) bez úzké vazby na přírodní biotopy. Kompenzační opatření se stanovují také pro obecně chráněné druhy, u nichž může v souvislosti se záměrem dojít k ohrožení populací. V praxi může jít třeba o případ, kdy trasa dopravní stavby přímo zasáhne dlouhodobé hnízdiště (velcí dravci, výr, čáp černý, ohrožené druhy ptáků zemědělské krajiny), ale třeba i migrační cesty netopýrů, obojživelníků nebo velkých

savců. V těchto případech je třeba přednostně ztrátu kompenzovat vhodnými opatřeními k podpoře konkrétního druhu či skupiny druhů, například v podobě vytvoření náhradního místa rozmnožování (např. nové tůně pro obojživelníky tak, aby jedinci nebyli nuceni migrovat přes dopravní infrastrukturu nebo vytvořením nového migračního koridoru s navedením k bezpečnému průchodu přes dopravní cestu (netopyři, velcí savci – viz Ochrana biotopu vybraných zvláště chráněných druhů v územním plánování (Hlaváč et al. (2021), Doprava a ochrana fauny v ČR (Hlaváč et al. (2020)) atd. Pokud neexistují podmínky pro náhradní opatření pro daný druh (např. hnízdiště orla mořského v trase stavby), lze přijmout i kompenzaci v podobě vytvoření / obnovy biotopu pro jiné druhy (viz např. metodiky AOPK ČR na webových stránkách <https://www.nature.cz/metodiky>). Specifickým typem biotopu jsou mokřady vzniklé činností bobra, resp. jeho hrázi. U těchto prvků by mělo být vždy preferované jejich zachování (s využitím dostatečně velkých mostů nebo estakád). Pokud to ve specifických případech není možné, je nutné ztrátu kompenzovat vytvořením území pro přirozený vývoj vodního toku včetně prostoru pro vznik bobříků mokřadů (tj. zpravidla výkup pozemků v údolní nivě a zajištění specifického managementu včetně podpory vzniku mokřadů) viz např. Standardy péče o přírodu a krajinu, řada B – voda v krajině <https://nature.cz/web/cz/platne-standardy>, metodika Ochrana a zlepšování morfologického stavu vodních toků (Just (2020)).

Stavbou způsobená ztráta funkčnosti migračního koridoru, vymezeného v rámci tzv. biotopu vybraných zvláště chráněných velkých druhů savců, nemusí být kompenzovaná v místě vlivu konkrétní stavby, náhradní opatření ke zlepšení průchodnosti území pro tuto skupinu mohou být realizovaná kdekoli v ČR (zlepšení průchodnosti tzv. „kritických míst“ v celé ČR) – viz Doprava a ochrana fauny v ČR (Hlaváč et al. (2020)), Vydra a doprava (Hlaváč et al. (2017)).

6.3 Významné krajinné prvky

I u významných krajinných prvků (dále jen „VKP“) platí, že předmětem kompenzace jsou pouze tehdy, pokud dotčená plocha není zároveň plochou přírodního biotopu. Předmětem kompenzací jsou jak tzv. VKP stanovené zákonem (tj. lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera a údolní nivy), tak i VKP registrované příslušným orgánem ochrany přírody. Definice jednotlivých VKP včetně identifikace jejich ekologicko-stabilizační funkcí a jejich ohrožení jsou uvedeny v Metodických listech AOPK ČR č. 36 (dále jen „ML 36“). Definice z předmětných ML 36 jsou pro úplnost uváděných informací níže v textu uvedeny kurzivou.

- **Rašeliniště** – je zpravidla lokalitou s přirozeným výskytem rašeliny o hloubce vyšší než 0,3 m a ploše větší než 0,25 ha.

Tento typ VKP se bude v naprosté většině případů krýt s přírodním biotopem a bude tedy kompenzován podle zásad uvedených u přírodních biotopů. Ztrátu rašeliniště ve většině případů nebude možné kompenzovat vytvořením nového rašeliniště, častější bude kompenzace prvkem jiné kvality (v odpovídající hodnotě).

- **Rybníky** - VKP rybník představují malé vodní nádrže, které plní nebo mohou plnit některé pozitivní funkce v přírodě a krajině (více viz ML 36). Prostorově je rybník jednoznačně vymezen hrází a max. zátopou. V katastru nemovitostí je nejčastěji vymezen jako „vodní plocha“, nebo „ostatní vodní plocha“.

Tento typ VKP jsou člověkem vytvořené útvary, jejich kompenzace je tedy ve srovnání s jinými typy přírodních prvků relativně snadná. Zaniklý rybník je tedy obvykle vhodné nahradit jiným rybníkem v blízkosti (pozor na možnost vzniku rizikových míst pro obojživelníky, vodní ptáky nebo semiakvatické savce). Ekologická hodnota rybníka je obvykle daná jeho umístěním, technickým provedením (vč. podílu litorálů) a intenzitou chovu ryb. Pokud bude vybudovaný rybník důsledně splňovat ekologická kritéria, může být nahrazen v poměru ploch 1:1.

- **Jezera** – jedná se o bezodtoké prohlubně trvale naplněné povrchovou vodou, a to včetně břehových porostů a území zatápného při kolísání hladiny a mající rozlohu zpravidla větší než 0,25 ha.

Jezera v tomto pojetí budou zpravidla posuzována jako přírodní biotopy.

- **Vodní toky** – VKP vodní tok tvoří koryto vodního toku a povrchové vody tekoucí vlastním spádem v korytě trvale nebo po převažující část roku, a to včetně vod v nich uměle vzdutých, vody ve slepých ramenech a v úsecích přechodně tekoucích přirozenými dutinami pod zemským povrchem nebo zakrytými úseky

Jde o prvky, které jsou dopravními stavbami nejčastěji dotčené. Při křížení vodních toků s dopravní infrastrukturou jsou obvykle využita také zmírňující opatření, např. mostní objekty nebo propustky jsou budované tak, aby sloužily i jako průchod pro živočichy. Přesto dochází často k takovým zásahům do toku, které musí být kompenzovány. Jde především o situace, kdy tok je v úseku pod dopravní stavbou technicky upravený a alespoň z části ztrácí své ekologické funkce. Jako vhodná forma kompenzace se nabízí revitalizace jiných, dříve technicky upravených úseků toků v blízkosti stavby – viz metodika Ochrana a zlepšování morfologického stavu vodních toků (Just (2020)).

- **Údolní nivy** – VKP údolní niva je rovinné údolní dno aktivované při povodňovém stavu vodního toku; tvoří ji štěrkovité, písčité, hlinité nebo jílovité naplaveniny, jejichž úložné poměry často vykazují nepravidelnosti způsobené větvením toku, vznikem ostrovů, meandrů, náplavových kuželů a delt.

Ztráta funkcí údolní nivy bude samostatně kompenzovaná v případě, že se zde nevyskytují přírodní biotopy. Kompenzací by mělo být obnovení přirozených funkcí nivy (tj. revitalizace nivy) v místech, kde v minulosti došlo k technickým úpravám toku a ztrátě jejich přirozených funkcí.

- **Lesy** - jedná se o lesní porosty s jejich prostředím a pozemky určené k plnění funkcí lesa (dále jen „PUPFL“). Porosty dřevin, které nejsou součástí PUPFL, může OOP na základě odborně diferencovaného přístupu registrovat jako VKP

Lesy přírodního charakteru jsou kompenzované podle zásad kompenzací přírodních biotopů, tedy například vytvořením ploch s přirozenou druhovou skladbou na úkor lesů hospodářských. Ztráta lesů hospodářských může být podle místních podmínek kompenzovaná více způsoby.

Může jít například o:

- Zlepšením kvality okolních lesů (přeměna hospodářských porostů na porosty s přirozenou druhovou skladbou, podpora tzv. světlých lesů apod.)
- Vytvoření nového přírodního lesního prvku v zemědělské krajině (v území s nízkou lesnatostí)
- Založením jiného prvku zvyšujícího druhovou pestrost

Mezi VKP les se řadí všechny pozemky určené k plnění funkcí lesa, tedy i trvalá bezlesí, pokud se zde vyskytují a je tedy třeba zajistit přírodovědně vhodné kompenzace i takovýchto ploch.

- **Registrované VKP** – registrace se vztahuje na jiné části krajiny než na ty, které jsou taxativně vyjmenovány v § 3 odst. 1 písm. b) ZOPK

V případě dotčení registrovaného VKP dopravní stavbou musí kompenzace zajistit, aby byla i nadále zachována jeho obnova a ekostabilizační funkce. Pokud dojde ke zmenšení plochy či zrušení daného registrovaného VKP, je třeba nalézt vhodné nové plochy přiměřené velikosti a kvality.

6.4 Územní systém ekologické stability

Předmětem kompenzací mohou být také dotčené skladebné části Územního systému ekologické stability (zkr. ÚSES) (tj. biocentra, biokoridory, interakční prvky). Specifikem kompenzací ÚSES je požadavek na zachování funkčnosti celého systému. Nelze zde kompenzovat pouze ztracenou plochu novou srovnatelnou plochou, musí být zachována spojitost jednotlivých prvků, a to v parametrech zajišťujících jejich funkčnost (tzv. limitující parametry). Ztráta plochy biokoridoru nemůže být nahrazena kdekoliv, ale pouze tak, aby biokoridor zůstal funkční. To může v některých případech vyvolat požadavek na úpravu vymezení ÚSES v širším okolí stavby. Tyto úpravy by měl vždy zpracovat (nebo alespoň autorizovat) držitel autorizace A3.1 „autorizovaný projektant územních systémů ekologické stability“ České komory architektů.

V případě dotčení (zmenšení plochy) biocentra bude nejběžnějším kompenzačním opatřením zvětšení dotčeného biocentra na původní rozlohu. To lze však realizovat pouze v případě, že propojení biocentra s ostatními biocentry prostřednictvím biokoridorů zůstane zachované. Pokud by dopravní

stavba biocentrum rozdělila tak, že na obou stranách stavby zůstane samostatná část, bude zpravidla nutné řešit nové vymezení ÚSES v širším kontextu. V rámci zachování funkčnosti ÚSES ovlivněného dopravní stavbou může dojít i k vymezení většího počtu biocenter než bylo v dotčeném území vymezeno původně. U biokoridorů je standardním řešením zajištění jejich mimoúrovňového křížení s dopravní stavbou (např. provedení biokoridoru pod dostatečně velkým mostem). Jen pokud zachování průchodného biokoridoru není možné a dojde k jeho přerušení, musí být ztráta kompenzována vymezením nového funkčního biokoridoru. Ke specifickým situacím může dojít v případě blízkého souběhu liniové stavby a biokoridoru (časté například u staveb kopírujících větší vodní tok, který je zároveň biokoridorem). V takovém případě je nutné kompenzovat nejen plošnou ztrátu biokoridoru, ale je nutné zohlednit i ztrátu funkčnosti biokoridoru pro konkrétní druhy v důsledku rušení a je třeba přijmout potřebná zmírňující opatření u stavby (např. instalací vhodných protihlukových opatření), biokoridor rozšířit do stavbou neovlivněného prostoru tak, aby si zachoval původní funkčnost.

Specifickým problémem kompenzací ÚSES je i skutečnost, že jednotlivé skladebné části mohou být funkční (plní své funkce) nebo zatím nefunkční (např. skladebné části vymezené na zemědělsky intenzivně využívaných plochách). Při kompenzacích je tedy nutné zohledňovat jak otázku „administrativního vymezení“, tak i otázku kvality biotopů jednotlivých prvků.

V případě změny vymezení ÚSES je třeba zajistit následné zapracování nového vymezení do příslušné územně plánovací dokumentace (ÚPD), protože platné vymezení ÚSES vyplývá z platné ÚPD. Je tedy třeba návrhy projednat s příslušnými orgány územního plánování (obecní úřad obcí s rozšířenou působností pro místní ÚSES, krajský úřad pro regionální ÚSES a krajský úřad a MŽP pro nadregionální ÚSES.)

6.5 Dřeviny rostoucí mimo les

Dřeviny rostoucí mimo les jsou specifickou kategorií, kde je ukládání kompenzačních opatření již dnes běžnou praxí. Ukládání náhradní výsadby je specifikováno § 9 zákona. Rozsah by měl být stanoven s využitím metodiky AOPK ČR Oceňování dřevin rostoucích mimo les (Kolařík (2020)).

Vždy je třeba vyhodnotit, zda ukládání náhradní výsadby (mimo lidská sídla) není v konkrétním případě kontraproduktivní (na většině míst v ČR je významným problémem ochrany biodiverzity nadměrné zarůstání krajiny, nevhodná náhradní výsadba může přispívat k dalšímu poklesu biodiverzity). V těchto případech by bylo žádoucí kompenzovat ztrátu dřevin rostoucích mimo les i jinými opatřeními, než náhradní výsadbou. Vzhledem k tomu, že současná legislativa (ZOPK, vyhl. č. 189/2013 Sb., a i metodická instrukce MŽP) tento postup dnes přímo neumožňuje, jde momentálně pouze o obecné doporučení, které je vázané na úpravu současných legislativních podmínek.

6.6 Zvláště chráněná území

Dopady staveb dopravní a energetické infrastruktury se mohou týkat i zvláště chráněných území (zkr. ZCHÚ). Zatímco u tzv. maloplošných ZCHÚ (kategorie NPR, NPP, PR a PP) jde spíše o výjimečné případy, dotčení velkoplošných ZCHÚ (kategorie NP, CHKO) je běžným jevem. Pokud jsou stavbou dotčeny biotopy, druhy, ÚSES nebo dřeviny mimo les, je postup obdobný jako mimo ZCHÚ. Pokud jsou stavbou dotčeny jiné předměty ochrany ZCHÚ (například geomorfologické útvary, mineralogické, archeologické, geologické, hydrologické či další fenomény), budou kompenzační opatření stanovena podle místních podmínek. Tyto specifické fenomény zpravidla nebude možné nahradit vytvořením obdobných útvarů. Kompenzační opatření mohou být zaměřena na zlepšení péče o podobné stávající prvky nebo vytvoření odlišných prvků podle místních priorit.

Kompenzační opatření by obecně měla zajistit udržení přírodní hodnoty ZCHÚ, jsou tedy prioritně realizovaná uvnitř ZCHÚ. Při zasažení významnější části maloplošného ZCHÚ nebo v případě, že kompenzace uvnitř by nepřinesla odpovídající efekt, připadá v úvahu i realizace opatření vně ZCHÚ s tím, že zde budou vytvořeny podmínky pro odpovídající rozšíření ZCHÚ (případně vznik nového ZCHÚ).

VII. SEZNAM LITERATURY

Gruhlich V. & Chobot K. (eds) (2017): Červený seznam ohrožených druhů České republiky, Cévnaté rostliny. Praha, AOPK ČR: Příroda 35, 178 pp.

Hejda R., Farkač J. & Chobot K. (eds) (2017): Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. Praha, AOPK ČR: Příroda 36, 612 pp.

Hlaváč V., Poledník L., Poledníková K., Šíma J. & Větrovcová J. (2017): Vydra a doprava. Praha: AOPK ČR, 38 pp.

Hlaváč V., Anděl P., Pešout P., Libosvár T., Šíkula T., Bartonička T., Dostál I., Strnad M. & Uhlíková J. (2020): Doprava a ochrana fauny v ČR. Praha: AOPK ČR, 293 pp.

Hlaváč V., Chobot K. & Pešout P. (eds) (2021): Ochrana biotopu vybraných zvláště chráněných druhů v územním plánování. Praha: AOPK ČR, 62 pp.

Holec J. & Beran M. (eds) (2006): Červený seznam hub České republiky. Praha, AOPK ČR: Příroda 24, 282 pp.

Chobot K. & Němec M. (eds) (2017): Červený seznam ohrožených druhů České republiky, Obratlovci. Praha, AOPK ČR: Příroda 34, 182 pp.

Chytrý M. (ed.) (2020): Červený seznam biotopů ČR. Praha, AOPK ČR: Příroda 41, 172 pp.

Chytrý M., Kučera T., Kočí M., Grulich V. & Lustyk P. (eds) (2010): Katalog biotopů České republiky. Druhé vydání. Praha: AOPK ČR, 304 pp.

Just T. (2020): Ochrana a zlepšování morfologického stavu vodních toků. Praha: AOPK ČR, 454 pp.

Kolařík J. (ed.) (2022): Oceňování dřevin rostoucích mimo les. Praha: AOPK ČR, 122 pp.

Kučera J., Váňa J. & Hradílek Z. (2012): Bryoflóra České republiky: aktualizace seznamu a červeného seznamu a stručná analýza. Preslia 84 (3): 813-850.

Liška J. & Palice Z. (2010): Červený seznam lišejníků České republiky. Praha, AOPK ČR: Příroda 29, 66 pp.

Metodické listy AOPK ČR č. 36 (2018): Významné krajinné prvky, 32pp.

Seják J., Cudlín P., Petříček V., Prokopová M., Cudlín O., Holcová D., Kaprová K., Melichar J., Škarková P., Žákovská K. & Birklen P. (2018): Metodika hodnocení biotopů. AOPK ČR, 232 pp. Dostupné z: http://www.imalbes.cz/file/metodika_BVM.pdf.